

RUKOPIS »AMORA NA SELU« OD VOJISLAVA ILIĆA

JEVTO MILOVIĆ

Profesor Beogradskog univerziteta Todor Vištorović ljubazno nam je stavio na raspolaganje rukopis *Amora na selu* od poznatog srpskog pjesnika Vojislava Ilića.

Pjesma *Amor na selu* već je objavljena.* Mi je ovdje donosimo prema rukopisu, koji je bez sumnje prva redakcija i koji se uveliko razlikuje od štampanog teksta. Saopštavamo u isto vrijeme i sve stihove i izraze koje je naš pjesnik precrtao.

AMOR NA SELU¹

1.

U jednom mirnome² selu, daleko od naših³ strana,
Seoski pijani kravar uhvati jednoga dana
Amora, božije dete... Jutro je⁴ stajalo krasno,
I⁵ svetla jutarnja zvezda na nebu treptase jasno.
Sa sniske, seoske crkve⁶ zvono⁷ je javljalo svima,
Da svetla nedelja sviće i⁸ praznik donosi⁹ njima.

A¹⁰ kravar¹¹ na pos'o krenu. Još¹² bleđa vladaše tama
A on¹³ na polju zästa do samog seoskog hrama —
I prekrsti se tri put. Juče je odviše pio,

* *Dela Vojislava Ilića*, uredio Ranko Mladenović, Beograd, 1922, II, str. 168—186.

¹ Izmjene, što ih pjesnik bilježi interlinearno u tekstu, donosimo u primjedbama pod navodnicima.

² »Dalekom«, a povrh toga »pitomom«.

³ »Daleko od naših«.

⁴ »Proletnje bistro, sijalo, svanulo«.

⁵ »Bledo proletnje sunce«.

⁶ »Zvono je već«.

⁷ »Oglasi«.

⁸ »Odmor«.

⁹ »Svi(ma)«.

¹⁰ »I«.

¹¹ »Izađe dakle«.

¹² »Tanka«, a povrh te riječi »bleđa«, a iznad nje ponovo »bleđa«.

¹³ »Se uputi polju, do božjeg, ustavi se, ustavi najzad«.

A noćas, za pakost opet i¹⁴ san je čudnovat snio;
 Ko ozdo od mirnih polja vihor se nenadan diže
 Strašno prašinu uzvi...
 I¹⁵ onda bujica plaha,¹⁶ u mutnom vrtlogu svome,
 Ponese¹⁷ kmeticu prvo i posle¹⁸ pronese s njome
 Šubaru opštinskog ćate¹⁹, pilića i ljudi mnogo,
 I ma²⁰ da tražaše smiso²¹ pronaći nije ga mog'o²²
 I samo pomenu Boga²³
 I zatim izgubi smis'o.
 Jedino posle se seća
 Oluje,²⁴ i kmetske žene i njenih pumačkih pleći,
 I samo pomenu Boga... Zatim se iskašlja jače
 Sanjivo²⁵ zaturi²⁶ glavu i u rog duvati začu.
 On nije duvao mnogo, nit' mnogo vremena prođe,²⁷
 A²⁸ krupna seoska²⁹ marva na³⁰ zbornu poljanu pođe³¹
 I selo³² u časak prenu.³³ Zvuci se³⁴ od svuda hore,
 Istok se u purpur osu³⁵ i sunce odskoči gore —

I dan³⁶ ogranu svetli.³⁷ U dolji reka se svetli,
 Vratnice lupaju selom³⁸ i žustro³⁹ pevaju petli.
 I kravar, zevajuć glasno, goveda⁴⁰ nagoni tada⁴¹
 Na ravni seoski pašnjak gde bela planduju stada.

-
- 14 »Famozan«.
 15 »Ta«.
 16 »Obuču«.
 17 »Kmetovu ženu«.
 18 »I kmeta, i njega, onda«.
 19 »I fes opštinskog ćate. Kravar se umislio mnogo«.
 20 »Ali da bi smisao pravi, snivanju«, a povrh »snivanju« »on nije«.
 21 Ovdje je bila zapeta, ali je precrtana.
 22 »I samo pomenu Boga«.
 23 »I samo pomenu« je uništeno.
 24 »Grmljav«.
 25 Ovaj stih je počinjao sa »I« koje je kasnije precrtano.
 26 »Čupavu«.
 27 »Ne prođe vremena mnogo a stoka seoska«.
 28 »Mnoga odmorna i sita stoka«.
 29 Riječ »stoka« je precrtana, i povrh nje napisana riječ »marva«.
 30 »Svoje zborište«.
 31 Ovdje se nalazila crtica, pa je naknadno precrtana.
 32 »Ožive časom«.
 33 »Vratnice lupaju svuda«.
 34 »Radosni«.
 35 »Zarudi. Razgovor otpoče... jasno« (Gdje su tri tačke, stoje dvije riječi, koje nijesam mogao pročitati. Iznad riječi: »Razgovor, otpoče jasno« stoji: »vratnica lupaju«.
 36 »Ožive«.
 37 Najprije je bio ovdje napisan pridjev »svetli«, zatim »jasni«. Iznad riječi »jasni« bila je riječ »majski«. Povrh riječi »majski« napisana je riječ »svetli«.
 38 »Sa zemlje magla se diže i«.
 39 »Budni«.
 40 »Izjavi stoku, pripali lulu pa stoku izjavi«.
 41 Poslije riječi »tada« pjesnik je bio stavio zapetu, pa je precrtao.

Blizu samoga sela⁴² gusta se šumica diže,
 Gde kravar obično drema kad sunce na zrenik⁴³ stiže.
 Tu divlje cvetaju ruže i bistri potočić teče
 I pesma slavujjska zvoni u svetlo proletnje veče.
 Pastiri danjuju⁴⁴ leti i sastaju se ode:
 Sednu, podviju noge, i onda razgovor vode —
 O stoci, vremenu, hrani i kašto po kakav čiča,
 Po vasdan šarene bajke o daljnim zemljama priča.
 I, eto, u ovoj šumi, što mirno graniči selo,
 I baš ovoga jutra, čudo se desilo celo.
 A to je ovako bilo: K'o svakad činio što je
 Kravar okrete glavu i oči obrati svoje
 Put guste, zelene šume. Al' danas začuđen stade
 Kad njegov pijani pogled⁴⁵ na cvetnu obalu pade.

U gustom papratu,⁴⁶ dole, on golo detence spazi,
 Što bosom nožicom svojom bezbrižno obali⁴⁷ slazi⁴⁸
 I⁴⁹ slatko se smeje.⁵⁰ Zvezdana, pastirče-dete,
 I gazda Stevanov⁵¹ Kića za njime u trku lete.
 Njihove kosice bujne vetar je mrsio lako
 U ruci strelicu malu od njih je⁵² držao svako
 I gađahu se njima. Upravo Amor i Kića
 Gađahu⁵³ pastirku malu, u mesto šarenih tića.
 A pticâ⁵⁴ za jatom jato nad njima veselo⁵⁵ stiže,
 Od smeha, svrkuta, trke graja se⁵⁶ u nebo diže.
 »A, čekaj! uzviknu kravar, ja uprav tebe i trebam,
 Tebe,⁵⁷ što ptice plašiš, odavna po šumi⁵⁸ vrebam.

⁴² Ovdje je najprije stajalo »Na samom uskome drumu«.

⁴³ »Dnevna vrućina«.

⁴⁴ »Na cvetne obale ... ovde danju i noć(u) pastiri skupe se«. Riječ gdje se nalaze tri tačke ne može se pročitati.

⁴⁵ »Kra«. Sigurno je Ilić htio da napiše riječ »kraj«.

⁴⁶ »Pod senkom visokih ruža«.

⁴⁷ »Obalom«.

⁴⁸ »Gazi«.

»Kleknuvši na jednu nogu«. Iznad »na jednu nogu« stoji: »koleno jedno«,

»prileglo na male šake,

Izvilo unapred glavu i vreba tičice lake.

Pred njime prostrana mreža pažljivo prostrta leži,

I na njoj rumeno grožđe o dugoj, lisnatoj, niskoj, dugačkoj vreži«.

⁴⁹ »Cereka«.

⁵⁰ »Sa njime Zvezdanka mlada«.

⁵¹ »Unuk«.

⁵² »Imao«.

⁵³ »Zvezdanku mladu«.

⁵⁴ »S cvrkutom jasnim«.

⁵⁵ »Lete«.

⁵⁶ Najprije je bila napisana riječ »pod«.

⁵⁷ »Ma«.

⁵⁸ »Svo drago proleće«.

Kmetu ću ja tebe, zverko.⁵⁹ Zboreći užasno tako,
 On steže Amora malog, mā da je poslednji plak'o
 I otim'o se dugo.⁶⁰ Kića je preplašen ćuto,
 A tuga Zvezdanu⁶¹ uze i ona zajeca ljuto.
 Krajičkom kecelje svoje zakloniv obraze malo⁶²
 Ona⁶³ okrete glavu... No šta je kravaru stalo
 Do njenih, detinjskih suza!

Kad podne na zemlju pade,⁶⁴
 Kravar se s Amorom krete i s njime pred kmeta stade.
 Kmet, čovek pobožan jāko,⁶⁵ pogleda Amora blāgo,
 »Čij si, reče mu, najzad, kaži mi detence dragu?
 Imaš li oca i majke, il' barem tutora svoga,
 Kad golo i nago skitaš?« No⁶⁶ suze maloga Boga
 Tronuše dobrog kmeta,⁶⁷ te⁶⁸ govor prekinu dalje,
 I malog Amora onda s kravarom kmetici šalje —
 Al' prvo nakriči⁶⁹ ovaj da male čakšire spravi,
 »Jer, veli, svinjar⁷⁰ mi treba,⁷¹ pa nek mu odeću pravi.«

I podne pristiže tako.⁷² Služba je svršena davno,
 I zvuk poslednji zvona odjeknu jasno i ravno⁷³
 I narod iz crkve nāže. Jedino opštinski ćata
 Uzbuđen zastade malo kraj sniskih crkvenih vrata.
 A klisarica, opet, zavara ženskinje vešto
 I pošto otide narod dugo su šuškali nešto
 Dok najzad i ćata pođe. Ubrzo⁷⁴ tišinu celu
 Prekide đermova škripa. Po mirnom, tihome selu
 Podnevna začu se lupa⁷⁵, reduše s obadom žure,
 Dok⁷⁶ suve, kosmate⁷⁷ psine pod strehom umorno žmure.

⁵⁹ »Dečko«.

⁶⁰ »Molio se lepo«.

⁶¹ »Mladu«.

⁶² Stajalo je poslije riječi »zakloniv« »rumeno lice«, pa je povrh toga bilo napisano »obraze malo«; riječ »malo« precrtana je, pa je napisano »žarke«.

⁶³ »Onda«.

⁶⁴ »Sunce za goru«.

⁶⁵ »Čist i smišljen i dobar«.

⁶⁶ »Al'« je mastilom napisano, pa je zatim napisano olovkom »No«.

⁶⁷ »I«.

⁶⁸ »Blago kravaru reče«.

⁶⁹ »Kravaru prvo da kaže kmetica«.

⁷⁰ »Pastir«.

⁷¹ »Valja, a on je«. Poslije stiha: »Jer, veli, svinjar mi treba, pa nek mu odeću pravi« dolaze slijedeći stihovi:

»I tako boga ljubavi tako s pijanim kravarom šalje,
 A šta se desilo zatim izvolite čitati, slušati dalje.«

⁷² »Je prispelo žarke«.

⁷³ Poslije riječi »ravno« pjesnik je bio stavio crticu pa je precrtao.

⁷⁴ »U mirnom«.

⁷⁵ Najprije je bio napisao pjesnik »Proleti ponovo žagor«, pa onda je to precrtao i napisao »Žagor se i lupa začu«.

⁷⁶ Ispred riječi »Dok« bilo je napisano »A«.

⁷⁷ »Džukele umorne«.

Kravar je išao selom, al' Bog će jedan ga znati
Zašto se priseti nešto, i prvo u krčmu svrati⁷⁸
I popi⁷⁹ po jednu s puta.⁸⁰ A zatim⁸¹ istrese mnoge,
Da ga⁸² izdade govor a onda i same noge —
Pa krenu kmetovoj kući.

Kmetica⁸³ bila je sama,
Jer muški odoše krčmi⁸⁴ upravo od božja hrama,
⁸⁵A kućne reduše⁸⁶ opet u mutvak sk(l)onile glave
Pa žure, lupaju, viču da obed na vreme sprave.

⁸⁷U kraju dvorišta ravnog granati orah se diže,
Tu kravar u hladnjak⁸⁸ sede kad doma s Amorom stiže.
Ispriča kmetici redom sve šta se od jutros zbilo.
I⁸⁹ gleda kmeticu nešto pa, Bože, zdravo⁹⁰ mu milo!
Kmetica, snažna i sniska,⁹¹ vukući⁹² prepuna vedra,
Zasukla rukava oba i malko otkrila nedra⁹³
Te kravar ušara mnogo.⁹⁴ Najposle ukrsti oči,
Kad vredna kmetica poče da hladnu rakiju toči,
I sa svim izgubi pamet.

»Kmetice! reče joj smešno,
Kako se, onako, imaš?« I onda podmignu grešno.
Kmetica zaturi glavu i zasmije se⁹⁵ tade
Pa gurnu kravara tako da ovaj na zemlju pade⁹⁶
I čisto riknu od sreće... I tako, izvol'te čuti,⁹⁷
Otpoče lukavi Amor da⁹⁸ razum lagano muti.

⁷⁸ Ovdje je pjesnik bio stavio crticu pa je precrtao.

⁷⁹ »Onako«.

⁸⁰ »S nogu«.

⁸¹ »Drugu i treću«.

⁸² »Mu«.

⁸³ »Zastade«.

⁸⁴ »Iz«.

⁸⁵ Najprije je ovdje stajalo »Na ravnom dvorištu kućnjem on je«.

⁸⁶ »Smo«.

⁸⁷ Ispred riječi »u« nalazila se riječ »na«.

⁸⁸ »Pod senku«.

⁸⁹ »Pa« je najprije stajalo.

⁹⁰ Ovdje je bila najprije riječ »milo«.

⁹¹ »Časna i mirna«.

⁹² Ispred riječi »vukući« stajala je riječ »al'«.

⁹³ Pjesnik je bio najprije napisao crticu pa je precrtao.

⁹⁴ »Mnogo«.

⁹⁵ »Jako«.

⁹⁶ »I tako se otpoče šala koja se završi time, i u njoj, kraj drugog svega
Da kravar joj poljubi rame dok ona dizaše njega«.

⁹⁷ »Otpoče šala

Koja je Amoru povod za zlobno smejanje dala«.

⁹⁸ »Joj«.

I svest se kravaru vrati. On se je sećao svega,
I stid ga opaki⁹⁹ uze, dođe mu da čisto bega!
Ta pijan da nije bio on ne bi za carsku cenu,
Zborio¹⁰⁰ onake reči da kmetsku¹⁰¹ zavodi ženu,
I domaćicu¹⁰² česnu!... Al' sad je sve bilo kasno,
Jer on se, kraj svega drugog, sećao i toga jasno
Da je kmeticu poz'vo¹⁰³ u zabran opštinskog čate,
U oči Đurđeva-dana, a zašto — i sami znate.
Kravar bi, stojeći tako, još dugo¹⁰⁴ lupao glavu,
Da ga ne viknu neko i trže¹⁰⁵ na svetlu javu.

To beše svinjarče - Amor. Idući bodro i lako
Odeven u¹⁰⁶ selsko ruho, kravara pogleda tako
Da ovaj pretrnu čisto. Njemu se učini tade,
Da ovo lukavo dete sve tajne njegove znade
I razrogači oči. Amor se zasmeha zdravo,
Hitnu se na njega blatom i ode na sokak pravo¹⁰⁷
Goneći svinju i prasce. Kravar se lagano krete,
¹⁰⁸I tromo brišući gunjče, šaptaše:¹⁰⁹ »Pogano dete!«

Amor je veselo iš'o¹¹⁰ jer draga beše mu zora,
I oštar, jutarnji vazduh što pirka sa tavnih¹¹¹ gora.
Detinjske njegove grudi disahu svežinu dana,
A pogled gutaše čisto lepotu¹¹² okolnih strana.
Kad stiže¹¹³ obali rečnoj on Kiću zastade veće
I s njime Zvezdana vedra brala je proletnje cveće —
No kako¹¹⁴ i Amor stiže onoga istoga časa,
¹¹⁵Zaječa zelena šuma od njenog veselog glasa.
Priroda ožive čisto od igre i njine šale,
I reka zastruja¹¹⁶ jasno noseći srebrne vāle.
Jasika i jablan viti¹¹⁷ obalom šuštahu tio

99 »Toliki«.

100 Najprije je pjesnik bio napisao »časkao«.

101 »Česnu«.

102 »Gazdaricu svoju«.

103 »Na cvetnu livadu jednu«.

104 »Karao«.

105 »Za«.

106 »Grubo«.

107 Pjesnik je bio ovdje stavio crticu pa je precrtao.

108 Najprije je stajalo »I brišuć«.

109 »Šaptaše«.

110 »Međutim iš'o«.

111 Poslije riječi »tavnih« stajalo je »šumori«.

112 Najprije je bilo »krasotu«.

113 Pjesnik je bio najprije napisao »d«. Možda je htio napisati »do«.

114 Mjesto »kako« bilo je »kada«.

115 Pjesnik je bio najprije napisao »Zad.« Možda je htio napisati »zadrhta«.

116 »Tio«.

117 »Šuštahu nad njima kraj put.«

A hmelj i divlja loza bele im stabljike svio
I sitno treperi tamo.¹¹⁸ Izgledalo je,¹¹⁹ zbilja,
¹²⁰Da cela priroda¹²¹ tone¹²² u moru rajskoga milja,
¹²³Premire od silne čežnje¹²⁴ . . . U struji veselja svoga,¹²⁵
¹²⁶Sve kanda oseti bliskost Amora, ljubavi Boga.
I dan, ko mladi ženih kog s pesmom sprovode¹²⁷ druzi,
¹²⁸Stupaše nevesti-zori, po zračnoj nebesnoj duzi.

3.

Izmučen ljubavnom sumnjom i kmet se¹²⁹ sa doma diže,
Obiđe sudnicu¹³⁰ svoju i rano u krčmu stiže
¹³¹Preko svog običaja. Krčmar se začudi jako¹³²
¹³³Što dogna brižnoga kmeta da dođe sabajle tako?
I kmet oseti ovo, i pošto¹³⁴ po krčmi glednu,
On zbunjen odhuknu samo.¹³⁵ »Daj, veli, donesi jednu.«

I pođe¹³⁶ rakiju piti. On nije imao moći
Da¹³⁷ vraća kmeticu¹³⁸ svoju sa staze, kojom će poći
U sve prelasti greha. Šta više zbunjen je bio,
I ovu zabunu svoju od nje je pažljivo krio¹³⁹
Da ne primeti samo.¹⁴⁰ A ona, u ranu zoru,¹⁴¹
Pevaše no ikad slađe, radeći po svome dvoru.¹⁴²
I to ga bolelo zdravo . . . Ajd što je pevala, tješto!

118 »Samo«.

119 »Tada«.

120 Pjesnik je bio najprije stavio »Da cela«, pa je te riječi precrtao i ponovo napisao »Da cela«.

121 »Drhće od, da premire«.

122 »Od tajnog nekakvog«.

123 Najprije je pjesnik bio napisao »I trepti«.

124 »Rajske«.

125 »Na mestu seoske reke«.

126 Najprije je stajalo »Seljanke su podigle žagor«.

127 Mjesto »kog s pesmom sprovode« stajalo je najprije »posle nadanja duga«.

128 U početku stiha je stajala riječ »Iz«.

129 »Od«.

130 »Crkvu«.

131 Stih je počinjao sa »I«.

132 Mjesto »jako« stajali su izrazi »zdravo mnogo«.

133 »Odkuda da odkuda«.

134 »Zbunj.« Pjesnik je možda htio da napiše riječ »zbunjen«.

135 Pjesnik je najprije ovdje bio stavio riječ »Daj«, pa je precrtao i iznad nje napisao »Daj«.

136 Ovdje je najprije stajala riječ »očajno« pa je ona precrtana i iznad nje napisana riječ »rakiju«.

137 »Stane«.

138 »Na put na«.

139 Mjesto »od nje je pažljivo krio« stajalo je najprije »on je nespretno krio«.

140 »Ona«.

141 Mjesto »A ona, u ranu zoru« stajalo je najprije »Ona je međutim«.

142 Mjesto »svome dvoru« stajalo je najprije »skromnom dvoru«.

Al' ta¹⁴³ veselost¹⁴⁴ beše ovaj put¹⁴⁵ sumnjiva nešto¹⁴⁶
 Posle onakvih snova. I zašto¹⁴⁷ gledaše kradom
 Kad kravar od kuće pođe za svojim roгатim stadom?
 Ova ga misao ubi. A¹⁴⁸ piće činjaše svoje,
 I gnev se budio tiho, jarost¹⁴⁹ na onih dvoje.
 Zar jedan pijani kravar? Zar' ona, kmetica¹⁵⁰ jedna,
 Do sada supruga česna¹⁵¹ i domaćica vredna?
 On poče očajno piti. Lagano brkove sūče,
 I strast ga obuze silna da se mā s kime tuče.
 I prilika mu se dade.

Idući na dužnost svoju

¹⁵²Naiđe od nekud ćata da i on popije koju
 Kad spazi u krčmi kmeta a on se podmignu glupo¹⁵³
¹⁵⁴Iz proste navike zbilja, al' to ga stajaše¹⁵⁵ skupo.
 Jer kmet se pomače samo pa diže obrve svoje:
 »Tu li su pisare, veli, protokul i knjige tvoje?«
 I poče da strašno psuje. Podmigujući vazda
 Ćata je stajao smeten kako ga već Gospod sazda,
 Dok¹⁵⁶ za vrat puče mu šamar.¹⁵⁷ Šubara pade mu s glave,
 I sad nastade prizor pogibli i bitke prave.

Jarosno uzviknu¹⁵⁸ ćata i burno na kmeta nāže,
¹⁵⁹Nogom mu udari trbuh i kmet se od bola saže
 I samo zastenja¹⁶⁰ teško. Silno se zaljulja tade,
 Izdiže palicu gore al' pijan na zemlju pade.
¹⁶¹Podoban smušenoj mački sad ćata ponova slēta,
 I upre kolena svoja o trbuh bednoga kmeta.
 No kmet u ovom času već beše u zanos pao,
 Te ćata ustade s njega i uplaši se zdravo¹⁶²

- ¹⁴³ Mjesto »ta« bilo je najprije »ovo«.
¹⁴⁴ Pjesnik je bio ovdje najprije napisao riječ »čudna« pa je precrtao i iznad nje je napisao izraz »glasna« pa ga je precrtao.
¹⁴⁵ Mjesto »ovaj put« stajalo je najprije »mu«.
¹⁴⁶ Pjesnik je poslije riječi »nešto« bio stavio zapetu pa je precrtao.
¹⁴⁷ Poslije »zašto« stajalo je »je«.
¹⁴⁸ Ovdje je pjesnik najprije bio napisao jedno slovo koje se ne može pročitati, pa ga je precrtao.
¹⁴⁹ Mjesto riječi »jarost« bila je najprije riječ »misleći«.
¹⁵⁰ Najprije je bilo »kmetica vredna«, pa je pridjev »vredna« precrtan.
¹⁵¹ Mjesto »supruga česna« najprije je stajalo »primerna že.«
¹⁵² Ovdje je najprije bilo »Svrati se«.
¹⁵³ Mjesto »glupo« stajalo je »samo«.
¹⁵⁴ Ovdje je bilo najprije »Bez kakve namerne... no iz navike«.
¹⁵⁵ Mjesto »stajaše« najprije je bilo »koštaše«.
¹⁵⁶ Poslije »dok« bila je riječ »puče« pa je precrtana.
¹⁵⁷ Ovdje je bila crtica pa je precrtana.
¹⁵⁸ Mjesto »uzviknu« najprije je stajalo »vikaše«.
¹⁵⁹ Najprije je stajalo »U trbuh poteže nogom a«.
¹⁶⁰ Mjesto »zastenja« bilo je najprije »zajeca«.
¹⁶¹ Stih je počinjao sa »Razjaren prilete ćata«.
¹⁶² Ovdje je najprije bila tačka i zapeta pa je zapeta precrtana.

Podiže šubaru samo, dotera¹⁶³ na njojzi bôre,
 I onda, psujući sandim, zamače u svoje dvore...¹⁶⁴
 Tako se desilo čudo te glas po selu puče:
 Kmet se¹⁶⁵ s opštinskim ćatom ko saroš po krčmi tuče!
 A kad ga doneše doma kmetica od grdne bruke
 Zaturi s čuđenjem glavu, pljesnu se u snažne ruke
 I podboči se samo. Jer ona i nije znala,
 Da je¹⁶⁶ pogreškom svojom povoda za bitku dala.
 Dignuvši¹⁶⁷ napitog kmeta¹⁶⁸ pod orah granati ode,
 Skide mu odeću gornju i onda donese vode
 I hladnom vodom ga poli. Kmet samo izdiže veđe,
 Pa onda iztija tako u strašno hrkanje pređe,
 Da¹⁶⁹ zaspao k'o mrtvac pravi.

Još tama vladaše gusta,
 A kmet se bunovan trže i onda lagano ūsta
 I pogled okolo baci. Prilično vremena prođe,
 Dokle se razabra malo i k' sebi, zabunjen dođe.
 On vide da nije vajat no čardak na kome¹⁷⁰ leži,
 Oseti nekakvu studen¹⁷¹ a koža čisto se ježi
 I glava teška mu zdravo. Onda mu na pamet pade
 Sva bruka, što juče beše, i onda hukati¹⁷² stade.
 Ogrnu¹⁷³ čohani ćurak i¹⁷⁴ na dvor lagano dođe,
 Pa tako u misli zanet usamljen hodati pođe.

Tišina vladaše svuda. Sva čeljad na domu spava,
¹⁷⁵Duboka caruje ponoć i nigde živoga java!
¹⁷⁶Po kašto zastruji vetrić¹⁷⁷ u tami ponoći mirne¹⁷⁸
¹⁷⁹Il' tajno zatrepti šumor¹⁸⁰ kad grana grančicu dirne

¹⁶³ Najprije je stajalo »pipnu joj«.

¹⁶⁴ Ovdje je bila crtica pa je precrtana. Stih »Ne plativ rakiju svoju« isto je precrtan.

¹⁶⁵ Ovdje je najprije bilo »sa ćat(om)«.

¹⁶⁶ »Neverno«.

¹⁶⁷ Poslije »dignuvši« stajalo je »po«.

¹⁶⁸ »Ona«.

¹⁶⁹ Najprije je stajalo »I zaspao«.

¹⁷⁰ Najprije je bilo »gde leži samac«.

¹⁷¹ Mjesto »studen« stajalo je najprije »jezu«.

¹⁷² Najprije je bilo »huktati«.

¹⁷³ »Svoj«.

¹⁷⁴ »Side«.

¹⁷⁵ Najprije je stajalo »Po kašto, kašto zastruji vetrić«.

¹⁷⁶ Najprije je bilo »Daleko s poljana mirnih«.

¹⁷⁷ Najprije je stajalo »uzvik se zaori tajni«. To je onda precrtano pa je iznad toga napisano »kroz neme slojeve mraka«.

¹⁷⁸ Mjesto »ponoći mirne« bilo je najprije »duboke noći«.

¹⁷⁹ Najprije je stajalo »Il' šum se zaori (zastruji) sitno (tiho)«.

¹⁸⁰ Mjesto »zatrepti šumor« stajalo je najprije »zašumi (zastruji, zastruji) listak«.

Poslije »kad grana grančicu dirne« nalazio se stih:

»Pastiri sigurno kliću kraj svoje vatre sedeći tamo«, pa je precrtan.

I setno potone¹⁸¹ u noć.¹⁸² I ozgo, u samoći,
¹⁸³Bezbrojne trepere zvezde k'o bleđa kandila noći.

»Ne, to je Božija volja, on tiho zborāše sebi,
Inače po krčmi pijan nikad se tukao ne bi,
Pa i kmetica, eto«... On nije izreći smeo,
»I ona da zgreši tako«, toliko reći je hteo¹⁸⁴
Al' ta ga uplaši mis'o. Uzbuđen¹⁸⁵ ko sablast prava,
On tiho¹⁸⁶ odaji priđe gde Amor bezbrižni spava
I tri put palicom kucnu.

I Amor otvori oči,
Poznade u tami¹⁸⁷ kmeta i odmah na noge skoći.
»Ustani, reče mu gazda, da ideš u crkvu sa mnóm,
No prvo upali luču nek svetli¹⁸⁸ na putu stavnom«,
I posle¹⁸⁹ kretōše oba u tihe Božje dvore,
Napred je išao Amor, dignuvši buktinju gore,
A kmet lagano za njim. A u sutonu bledom
Dah ranog¹⁹⁰ prozorja duhnu i zvezde gasnuše redóm.

4.

Dva burna minuše dana, dva dana ljubavnih muka
I slatkih požuda njenih. No kravareva ruka
Ne tače rakijsko staklo, nit' usne okvasi njome,¹⁹¹
¹⁹²Tako ga prosvetli ljubav u čudnom nastupu svome!
Šta više¹⁹³ dotera ruho¹⁹⁴ gde ga je vremenom cep'o,
Ošiša čupavu glavu i zgladi solufe lepo,
I prosto postade kicoš.

¹⁹⁵Kad Amor sa kmetom ode,
Kmetica na bunar dođe¹⁹⁶ da sveže izvadi vode

181 Mjesto »potone« stajalo je »premise«.

182 Poslije »u noć« bilo je »Bezbrojna kandila«.

Iza stiha »I setno potone u noć. I ozgo, u samoći« slijedio je stih:

»Izredka zašušti granje premiruć po tišini«.

183 Najprije je bio stih »Il' kakva džukela selska zaurla u daljini«.

184 Poslije riječi »hteo« bila je zapeta pa je precrtana.

185 Poslije »Uzbuđen« stajalo je »ne znajuć kako«.

186 »Pri(đe)«.

187 Mjesto »u tami« stajalo je »dobroga«.

188 Mjesto »na« bilo je najprije »po«.

189 Iza riječi »posle« bilo je »vremena kratkog oboje«.

190 Ovdje je bilo najprije napisano »u«.

191 Ispred riječi »njome« stajalo je najprije »svoje«.

192 Ovdje je bila najprije riječ »toliko«.

193 »On«.

194 »Svoje«.

195 Mjesto »kad« stajalo je najprije »čim«.

196 Mjesto »na bunar dođe« najprije je bilo »dermu se krene«.

I mahnu kravaru glavom. Ona mu pomenu time¹⁹⁷
¹⁹⁸Na veče pred Đurđev-danom o kome zborаше s njime¹⁹⁹
Kad sve²⁰⁰ u bilje ide... On glavom zanija samo
Kao da htede reći: »Mi znamo, ono što znamo,
Pa²⁰¹ zato ćutati valja.« I gordo stupajuć nogom,
On pođe crkvenom polju sa krivim volujskim rogom.

U rani osvitak zore Zvezdana na noge usta,²⁰²
I svinje pogoni tada²⁰³ u polja vlažna i pusta²⁰⁴
A usput i Kiću srete. Spojiše ćopora oba,
I onda idahu oni ćuteći do neko doba,
Dok najzad stigoše reci.
Tu onda²⁰⁵ Zvezdana sede,
A sveži poduhnu vijar u njene obraze blede
I ona uzdahnu tio. A Kića ćopore pusti,
Podvi lagano noge i kraj nje tiho se spusti
I mirno zviždati stade.²⁰⁶

Pred njima biserna reka,
Kroz zoru crkveni toranj svetli se²⁰⁷ iz daleka.
Od sela lavež se ćuje, izredka promiću ljudi,
I sve se miće i kreće, život²⁰⁸ se lagano budi.
Zvezdana nekako tromo gledaše²⁰⁹ na istok tavní,
Na²¹⁰ osenćenu reku, što²¹¹ šući u tihe rāvni,
²¹²I ćudna nekakva sěta dušu joj detinjsku uze,
Dođe joj da plaće ćisto no stidne behu joj suze
I²¹³ gorko uzdahnu opet. Do sade²¹⁴ bezbrižne ćudi
Sad²¹⁵ slatka nekakva ćežnja²¹⁶ obuze njezine grudi.

¹⁹⁷ Ovdje je bila zapeta pa je precrtana.

¹⁹⁸ Ovdje je najprije stajalo »Što je o«.

¹⁹⁹ Ovdje je bila najprije zapeta pa je precrtana.

²⁰⁰ Mjesto »Kad sve u bilje ide« bilo je najprije »Kad žene u bilje idu«.

²⁰¹ Mjesto »Pa« stajalo je najprije »Iako«.

²⁰² Najprije je stajalo »Još tama vladaše no ipak Zvezdana ūsta«. Iznad toga stiha nalaze se rijeći »noćna tama ipak« koje nijesu precrtane.

²⁰³ Mjesto »tada« bilo je najprije »onda«.

²⁰⁴ Poslije rijeći »pusta« stajala je najprije crtica, pa je kasnije precrtana.

²⁰⁵ Mjesto »onda« stajalo je najprije »mlada«.

²⁰⁶ I ovdje je bila najprije crtica.

²⁰⁷ Ovdje je bilo najprije »tor«. Po svoj prilici je htio pjesnik da napiše rijeć »toranj«. On će kasnije ubaciti »crkveni toranj« između »Kroz zoru« i »svetli se«.

²⁰⁸ »Tiho«.

²⁰⁹ »U ranu zoru« je najprije stajalo, pa je poslije dodato »na istok tavní«.

²¹⁰ »Tihu«.

²¹¹ »Šući«.

²¹² U početku je najprije stajalo »Na tihu, spokojnu reku«.

²¹³ Mjesto »gorko« bilo je najprije »samo«.

²¹⁴ Mjesto »bezbrižne« stajalo je najprije »vesele«.

²¹⁵ »Njene det.«

²¹⁶ Mjesto »ćežnja« stajalo je najprije »tuga«.

217A prošle snevaše noći gde²¹⁸ s Kićom²¹⁹ lutaju sami
220Po tavnnoj dubini šumskoj.²²¹ I u toj prohladnoj tami,²²²
Oni se igrahu dugo,²²³ dok vetar od nekud stiže,
I s njenih²²⁴ detinskih grudi nenadno pokrivač diže,
I²²⁵ zaleprša skute... A²²⁶ to joj bejaše dosta
227Te prema veselom Kići stidljiva toliko posta²²⁸
Da se i zbuni čisto.²²⁹

»Pogledaj, reče mu,²³⁰ samo,
I pruži put sela ruku. Buktinja svetli se tamo
I kmet sa momkom²³¹ ide.« Kića se lagano diže²³²
Povi²³³ se da bolje vidi i²³⁴ njojzi naže se bliže,
I šapnu Zvezdani nešto. To reče od želje same,
A zatim zaturi gunjče kicoški, na jedno rame,
I podboči se gordo.²³⁵ A ona obori glavu,
236I tiho čupkaše rukom visoku proletnju travu.

Kad Kića podiže oči,
Ona se zasmeje naglo i onda na noge skoči,
I zgladi vitice rukom...

- 217 Najprije je ovdje bilo »Često je snevala noću«.
218 »Igra«.
219 »Po šumi ide, i tako«.
220 »Id.« Možda je pjesnik htio ovdje napisati riječ »idu«.
221 »— U slatko«.
222 Poslije ovoga stiha nalazila su se slijedeća dva stiha:
»Oni se igrahu tako. Oni se igrahu dugo (nežno, dugo), no igra bila je
kratka,
Kića (Kića) se primače njoj (joj) ko bliže priđe i onda poljubi«.
223 »Od igre u tavnnoj a behu oboje«. Mjesto »dok vetar od nekud stiže«
najprije je bilo »no bura od nekud stiže«.
224 »Skutova tamo«.
225 »Sk.« Možda je pjesnik htio ovdje napisati riječ »skute«.
226 »Njojzi«.
227 U početku stiha stajala je najprije riječ »Da«.
228 Poslije ovoga stiha bio je stih:
»Kao mala stidljiva ruža pred samim pobeže kmetom«.
229 Iza ovoga stiha stajalo je:
»Kad Kića podiže oči
Te porumeni često kad Kića kad - Kiću sluč.«
230 »Tamo«.
231 Mjesto »momkom« najprije je stajalo »momčetom«.
232 Mjesto »lagano diže« bilo je najprije »uspravi gore«. Iznad »gore«
pjesnik je bio napisao »tada«.
Iza ovoga stiha slijedio je stih: »Nemarno, bajagi jetko ko čovek sanćim«.
233 Mjesto »Povi« najprije je stajalo »naže«.
234 »Tiho«.
235 »Ona se zasmeja s nova, jako«, a iznad toga je stajalo »Ona se zabuni
malo«. Iza toga slijedio je stih: »Zbuni se, smete i naže. Njoj rumen obuze čelo«.
236 U početku stiha je bilo »Čupkaše kecelju svoju«.

Jezik se odreši Kići.²³⁷

A kmet je, međutim, iš'o poražen²³⁸ i brižan jako,²³⁹
I pred njim nemirni Amor svetleći buktinjom tako
Da selske²⁴⁰ nadraži psine.²⁴¹ Lavež se i graja diže,
²⁴²Što putem praćaše kmeta sve dokle,²⁴³ pred crkvu stiže.

Hram beše zatvoren jošte, te Amor dvorištem sađe,
Da vajat klisarov gdi-god i njega samoga nađe;
Pröpe se na jedno okno, a kmetu buktinju dade,
Al' otud naglo se sröza,²⁴⁴ upravo pred kmeta pade.
»Tamo nekoga ima! Jauknu s pritvornom strävom,
No nije nikako klisar, al tu je klisarka²⁴⁵ glavom.«

I kmet je, najposle, čovek pa²⁴⁶ tako i samog njega,
Ljubopitljivost strašna ovaj put obujmi²⁴⁷ svega.
Nagviri u ono prvo pa rukom²⁴⁸ lupati stade,
²⁴⁹Nabrzo i sami Amor na pos'o²⁵⁰ svojski se dade
Te puče²⁵¹ paklena larma.²⁵² »Otvori jedanput, more!«
Kmet se je očajno der'o²⁵³ ko selo²⁵⁴ da negde gore.
²⁵⁵Najposle ispade neko komotan iz vajata,
²⁵⁶Buktinja zasvetli jače²⁵⁷ a pred njim opštinski ćata,

²³⁷ Slijedeći su stihovi precrtani:

»Zvezdana, reče joj glasno, danas ću u vrbe ići
Jer sutra Đurđev-dan sviće. Svirajku od trske sebi,
A mnogo lepoga cveća doneću pred veče tebi.
Pa ćemo svirati vazdan«. To reče od želje same,
Podbočen turivši gunjče kicoški na jedno rame
(Bilo je najprije napisano: »Nalakćen turivši gunjče«, zatim »zaturiv
kaput«).

I cupkajući nogom. Jer on se radov'o mnogo
Kad god bi pastirki maloj poklone činiti mog'o.
A mala pastirka, opet, k'o da se priseti sada:
»I ja ću sa tobom«, veli, i poče da igra tada.«

²³⁸ Mjesto »poražen« stajalo je najprije »zabunjen«.

²³⁹ »Mnogo« je bilo napisano mjesto »jako«.

²⁴⁰ Mjesto »selske« bilo je najprije »psine«.

²⁴¹ Mjesto »psine« stajalo je najprije »selske«.

²⁴² Stih je počinjao riječju »I«.

²⁴³ Ovdje je riječ »najzad«.

²⁴⁴ Iza »sröza« stajalo je »se čisto«.

²⁴⁵ Mjesto »klisarka« bilo je »mu žena«.

²⁴⁶ Mjesto »pa« stajalo je najprije »to«.

²⁴⁷ Iza »obujmi« bile su riječi »i prožme«.

²⁴⁸ Mjesto »rukom« stajalo je najprije »burno«.

²⁴⁹ Mjesto »Nabrzo« bilo je najprije »Ubrzo«.

²⁵⁰ Mjesto »na pos'o« bilo je napisano najprije »u lupu«.

²⁵¹ Mjesto »puče« stajalo je najprije »larma«.

²⁵² »Nasta« je najprije stajalo, pa onda je pjesnik napisao »larma«.

²⁵³ Mjesto »der'o« bilo je najprije »viko«.

²⁵⁴ Riječ »požar« je stajala mjesto »selo«.

²⁵⁵ Najprije je bio tu stih »Iz sobe žagor se začu, lupnuše najposle vrata«.

²⁵⁶ Stih je počinjao sa »I Amor«.

²⁵⁷ Ovdje je najprije bilo »diže a ono«.

258 On šturnu preplašen u mrak, gdi senka vladaše gusta,
Al' — šta mu²⁵⁹ od toga vajda²⁶⁰ kad svetli buktinja pusta²⁶¹
262 I kmet ga uoči dobro.

»Gospode, hvala je tebi,²⁶³
Al' šta se dešava ovo?«²⁶⁴ uzdahnu kmet u sebi.
Ta ja već lepo vidim i ako malčice kasno,²⁶⁵
Tu ima nečiste sile, jer to²⁶⁶ je i slepcu jasno!«
Misleći donekle²⁶⁷ tako Amora²⁶⁸ pred sobom vide,
I stid ga za dete uze pa reče da kući ide.
Jer, najzad i nije lepo²⁶⁹ pristojnost²⁷⁰ u opšte ne da,
Da jedno nevino dete komotnu klisarku gleda,
Te Amor u selo ode.²⁷¹ Štujući odaje tuđe,
Kmet se ne reši odmah da u dom klisarov uđe,
Ali zbunjena zdravo, i klanjajući se nice,
Klisarka navali s molbom, gradeći ljubazno lice.
272 Da i kmet popusti, najzad. Oboje ostaše sami
I njega poduze jeza u ovoj ugodnoj tami,
Jeza²⁷³ nekako slatka. Očaran,²⁷⁴ bez jednog glasa,
On čisto gutaše okom obline njenoga stasa.

Klisarka upazi ovo, jer na to ne beše slepa,
Pa ni pet ni devet lepo no kmeta nenadno ščepa
I zagrlji ga silno. No kmet se otrže snažno,
I zatim pokuša odmah da lice napravi važno,
Ali se pokaja za to,²⁷⁵ ma da je kajanje krio,
Jer mu²⁷⁶ je zagrljaj ipak topao i sladak bio.²⁷⁷
Sva gordost u njemu buknu na prodrzljivost njenu,
On se²⁷⁸ na ugled seti, na čeljad i svoju ženu,

258 Stih je počinjao sa »Pokuša da«, zatim sa »On htede«.

259 Mjesto »šta mu od toga« bilo je najprije »kakva vajda«.

260 Iza »vajda« stajalo je »mu«.

261 Na kraju ovoga stiha nalazio se znak uzvika.

262 Stih je najprije počinjao riječju »To«.

263 Mjesto »hvala je tebi« bilo je »šta mi je ovo«.

264 Mjesto »dešava ovo« stajalo je najprije »nama radiš«.

265 Mjesto »i ako malčice kasno« bilo je najprije »a to je i slepcu jasno«.

266 Mjesto »jer« stajalo je »da«.

267 Mjesto »donekle« stajalo je najprije »u sebi«.

268 Ovdje je pjesnik »on dete« zamijenio riječju »Amora«.

269 Ovdje je najprije bilo »ugled kmetski mu ne da«.

270 Mjesto »pristojnost u opšte« bilo je najprije napisano »skromnost nekako«.

271 Mjesto »ode« najprije je bilo »krete«.

272 Stih je počinjao riječju »I«.

273 Ovdje su bile dvije riječi. Prva je »od«, a druga se ne može pročitati, jer je mastilom zamrljana.

274 Poslije riječi »Očaran« stajala je sveza »i«.

275 Mjesto »za to« bilo je najprije »brzo«.

276 Riječ »mu« pjesnik je napisao olovkom.

277 Ovdje je stajala crtica pa je precrtana.

278 Ovdje je najprije bilo »on je«.

Da! i na svoju ženu²⁷⁹ ... Vatra ga obuže tada,
 Jer njeno neverstvo podlo pade mu na pamet sada.
 Pri tom se još nešto desi što prevrat u njemu²⁸⁰ stvori:
 On rŏg kravarev začu zvuk mu²⁸¹ se²⁸² u tami ĥori!
 Taj zvuk ga u dušu taknu²⁸³ i on se zatrese lako,
²⁸⁴Jer pojmi uvredu tešku te buknu u njemu pak'o,
 Sklonost²⁸⁵ da²⁸⁶ prašta svakom pa dakle i samoj ženi,
²⁸⁷Jedan jedini slučaj u plamen osvete smeni.²⁸⁸
 Čim Amor²⁸⁹ u selo stiže, nasmejan i dobre volje,
 Istera svinju i prasce i pođe na ravno polje.
 Ljubavnoj zabuni celoj, koju je s nasladom sej'o,
 On se je, razdragan čisto, u duši božanskoj smejo.
 No ipak, umoran teško ōd bdenja poslednjih noći,
 A nešto i ljute žege, morade u potok poći.
 Tamo, u gustom ladu, gde lisje treperi lako,²⁹⁰
 Odeću s dosadom²⁹¹ skinuv²⁹² on leže zamoren jako,
 I zaspao ko svako dete.²⁹³ A svinja²⁹⁴ ne misleć' dugo,
 Zagrohata na svoje prasce i²⁹⁵ ode na mesto²⁹⁶ drugo
 U tuđ nećiji zabran ... Amor je, međutim spavo,

²⁷⁹ Najprije je bilo »na ženu svoju« pa je to promijenjeno u »na svoju ženu«.

²⁸⁰ Ovdje je jedna riječ koja se ne može pročitati.

²⁸¹ »Kako i zvuci jasno«.

²⁸² Ovdje stoji »ho.« Pjesnik je po svoj prilici htio da napiše riječ »hore«.

²⁸³ »K'o truba strašnoga Suda«.

²⁸⁴ U početku stiha je bilo »Pričini mu s' uvređen da je«.

²⁸⁵ Mjesto »Sklonost« bila je najprije riječ »Žeđ«.

²⁸⁶ Najprije je ovdje stajalo »da se osveti«. Povrh »osveti« napisana je riječ »oprosti«. Cio stih je glasio »Žeđ da se osveti čati, da se svo ... i čati pa i ženi«.

²⁸⁷ Stih je najprije ovako glasio: »U jednom trenutku tako držanje njegovo smeni«. Povrh riječi »tako« bila je napisana riječ »samo«.

²⁸⁸ Mjesto »u plamen osvete« najprije je stajalo »osvetnim plamenom«. Precrtani su slijedeći stihovi:

»A što je za ovim bilo ne umem tačno vam reći;

S toga ću, s dozvolom vašom na dalje pričanje preći.

Čata, uhvaćen grozno, još kroz mrak u polje ode,

Beg'o je od samog sebe, iš'o je gde noge hoće i oči kuda ga vode,

Beg'o je od samog sebe. U duši griz'o se time,

Odkuda kmet da dozna, a još se tukao s njime!

Pa klisar kad samo dozna ...«

U posljednjem stihu »Pa klisar kad samo dozna« pjesnik je bio ubacio riječ »čuje« između riječi »kad« i »samo«.

²⁸⁹ Mjesto »u selo stiže, nasmejan i dobre volje« stajalo je najprije »od crkve ode i dođ(e) kmetovoj kući«.

²⁹⁰ Mjesto »gde lisje treperi lako« najprije je stajalo »pod senkom lisnatog granja«.

²⁹¹ Najprije je stajalo »s dosadom skide«.

²⁹² Iza riječi »skinuv« pjesnik je ubacio ličnu zamjenicu »on«.

²⁹³ Mjesto »A« najprije je bila riječ »Kad«.

²⁹⁴ Bilo je najprije »svinja oseti ovo«.

²⁹⁵ Poslije sveze »i« stoji »po«. Možda je pjesnik htio da napiše riječ »pođe«.

²⁹⁶ Mjesto »drugo« najprije je bila riječ »novo«.

Bezбриžnim i ravnim sankom ko²⁹⁷ ljudsko²⁹⁸ stvorenje pravo.
Snežna se njegova krila lagano razviše²⁹⁹ s pleća
³⁰⁰I nad njim splete se šator od šumskog mirisnog cveća.

A ćata, međutim, zbunjen još kroz noć poljanom ode,
Iš'o je gde noge hoće i kuda oči ga vode,
Bež'o je od samog sebe. U duši griz'o se time:
Od kuda kmet da dozna a još se tukao s njime!
Pa klisar kad čuje samo...

Tu pisar naglo se trže,
I uprepašćen stade. Jer pogled kad napred vrže
On vide krilato dete,³⁰¹ pa zbunjen, ko seljak pravi,
³⁰²Opipa kukove svoje, zatim se pipnu po glavi
I onda razvali usta.³⁰³ Dugo je stajao tako,
³⁰⁴Poražen ovakvim čudom nije se ni s mesta mak'o.
No posle, kad dođe k sebi on jake nakida vreže,
I s pažnjom Amoru priđe da s njima krila mu veže.
S potoka poduhnu vijar... Sa brsnih³⁰⁵ lisnatih grana
³⁰⁶Tajanstven i opšti šumor razli se sa svijuju³⁰⁷ strana
³⁰⁸dah svečanog mira. A ćata prilete³⁰⁹ smelo,
³¹⁰Veza krioca bogu i svrši čudesno delo.
³¹¹Ni molbe maloga boga, ni mnoge³¹² njegove suze
Ne rastužiše ćatu. Jer on ga za uvo³¹³ uze
Gordeć³¹⁴ se ovakvim lovom, a³¹⁵ pravo da pozna³¹⁶ stanje
Sudnici³¹⁷ povede njega da uzme³¹⁸ saslušanje.

²⁹⁷ Najprije je ovdje bilo »ko dete«.

²⁹⁸ Ovdje je najprije bilo »ljudsko detence«. Pjesnik je riječ »detence« precrtao i povrh nje napisao olovkom »stvorenje«.

²⁹⁹ Ovdje je bila riječ »tada«.

³⁰⁰ Stih je počinjao najprije riječju »A«.

³⁰¹ Ovdje je jedna riječ koju nijesam mogao pročitati.

³⁰² Najprije je ovdje bila riječ »popipa«, pa je precrtana, a iznad nje je napisano olovkom »Opipa«.

³⁰³ Najprije je stajalo »I usta razvali onda«.

³⁰⁴ Mjesto »poražen« najprije je bilo »izgubljen«.

³⁰⁵ Najprije je bilo »sa brsnih se začuje«.

³⁰⁶ Najprije je bilo »I ravan nekakav šumor«.

³⁰⁷ Mjesto »sa svijuju« stajalo je najprije »od svake«.

³⁰⁸ Najprije je bilo »I nasto svečana tišina«.

³⁰⁹ Mjesto »prilete« bilo je najprije »pristupi«.

³¹⁰ Ispred riječi »veza« bilo je izgleda slovo »I«.

³¹¹ Mjesto »Ni molbe maloga boga« stajalo je najprije »Pláč, suze i mnoge molbe«.

³¹² Mjesto »mnoge« bilo je najprije »svetle«.

³¹³ Najprije je bilo »Jer on ga za ruku uze«, pa je iznad riječi »ruku« napisano olovkom »uvo«.

³¹⁴ Početak stiha je najprije glasio »I gord«.

³¹⁵ Ovdje je riječ »da« zamijenjena riječju »a«.

³¹⁶ Bilo je najprije »upozna« mjesto »da pozna«.

³¹⁷ Najprije je stajalo »Odvede sudnici« mjesto »Sudnici povede«.

³¹⁸ Mjesto »da uzme« najprije je stajalo »i poče«.

Uz put ga susrete kravar i čudo kad³¹⁹ vide ovo,
On žurno u krčmu ode da kaže³²⁰ šta ima novo
I tu se naliza tako da pijan tiho se skljoka,
Jer ni to baš nije šala — već druga bila je oka.

A čata³²¹ smatrajuć Boga ko zver³²² il' slično nešto,
³²³Otpoče istragu svoju s važnošću i sasma vešto.

Prvo ga zapita strogo, da čisto rečima puca:
Ko je? Otkud mu krila? i što se po selu smuca?

Ima-li,³²⁴ pita ga,³²⁵ oca, i zna-li³²⁶ rođenja mesto?
Amor mu pokaza ime a kaza i³²⁷ ono resto
No čata podmignu samo. »Bātali!« odmahnu³²⁸ samo,
»Mi, kaže, ovakve ptice po glasu i perju znamo«,
Sastavi sprovodno pismo i javi »sreskome« dalje:
Da ovo krilato dete s prilogom³²⁹ pod jedan šalje.³³⁰
Pa onda i panduru selskom Amora i pismo dađe,
Radosno protrlja ruke i onda hodati³³¹ stade.

A pandur osedla konja, uzjaha i uze dete,
I starešini sreskom sa pismom u grad se krete.³³²
No istom u gradski hatar³³³ što žurno grabeći stiže,
Amor se promrda samo, uzvi se i naglo diže
I ode pod nebo gore... Ko golub, leteći tamo,
On se prevrte triput i glasno zasmija samo
I pandur zadrža kljuse. On k nebu podiže glavu
No³³⁴ tada ugleda samo beskrajnu pučinu plavu.

5.

Pade najzad i veče³³⁵ u oči Đurđeva dana,
Čisto i svetlo veče.³³⁶ S rumenih zapadnih strana

³¹⁹ Mjesto »kad vide ovo« najprije je bilo »kad ovo vide«.

³²⁰ Mjesto »kaže« najprije je stajalo »priča«.

³²¹ Stih je počinjao riječima »On ga je upravo smatrajuć«.

³²² Prvobitni izrazi »ko zverku« zamijenjeni su riječima »Boga ko zver«.

³²³ Stih je počinjao svezom »I«.

³²⁴ Najprije je bio ovdje upravni govor »Imaš-li«.

³²⁵ Mjesto »pita ga« bilo je najprije »kaže mu«.

³²⁶ I ovdje je bio najprije upravni govor »znaš-li«.

³²⁷ Mjesto »a kaza i ono resto« stajalo je najprije »al' ne hte i ono resto«.

³²⁸ Prvobitni izrazi »reče mu« zamijenjeni su riječju »odmahnu«.

³²⁹ Mjesto »s prilogom pod jedan šalje« najprije je glasilo »pod jedan s prilogom šalje«.

³³⁰ Prvobitni izraz »šalje« precrtan je, pa je iznad njega ponovo napisana riječ »šalje«.

³³¹ Prvobitni glagol »misliti« zamijenjen je glagolom »hodati«.

³³² Ovdje je bila crtica pa je precrtana.

³³³ Mjesto »gradski hatar« bilo je najprije napisano »izmiče mali, ostavi hatar«; a mjesto u »gradski« stajalo je najprije »u selski«.

³³⁴ Iza »No« stajale su riječi »Onda potoku tiho«.

³³⁵ Prvobitno je prvi dio stiha glasio »Osvanu i svetlo jutro«.

³³⁶ Prvobitni izraz »jutro« zamijenjen je riječju »veče«.

Izredka po kašto samo zastruji toplina neka³³⁷
I laki zadrhti udar i šumor iz daleka³³⁸
Protegnut i ravan udar...

Posle omare dnevne

Daleko, plamena munja³³⁹ s vidika tavnoga sevne,
I polovinu neba³⁴⁰ za časak osvetli zrakom³⁴¹
I onda potone³⁴² naglo i mir se zacari s mrakom.
Težak,³⁴³ zagušljiv vazduh prohladne nijahu struje³⁴⁴
K'o³⁴⁵ strašni vesnici tūče, plamena i oluje.
A klisar, da spreči tūču,³⁴⁶ kad zemlju obavi tama,
Pope se³⁴⁷ preplašen strašno na zvonik staroga hrama,
Prikupi konopce snažno,³⁴⁸ zatim se prope i kleče
I zvuk se prolomi s kule. U tome istome času³⁴⁹
Odzva se strašniji udar³⁵⁰ u susret ovome glasu,
I klisar nad³⁵¹ veđe svoje podiže široku šaku,
Al' polja šuštahu samo u mrtvom dubokom mraku —

I strašan vijar se diže. Grmnuše potmuli glasi
I vetar što burno nāže pomrsi njegove vlasi,
I zvonik zastenja čisto.³⁵² Al' on je vukao zvona
I kao Gospodnji uzvik svečano grmljahu ona³⁵³
U buri i oluji...

No pre neg oluja dođe,
Kmetica lepo se spremi i onda u zabran pođe.
Idući poljanom dugo kmetica vremena dobi
Da pojmi dubinu greha, i znoj je mrtvački probi
Od misli na krajnje delo. Dva tri put zbunjena stade

- 337 Mjesto »zastruji toplina neka« najprije je bilo »zastruji svežina neka«.
338 Ovdje je stajala zapeta pa je precrtana.
339 Mjesto »plamena munja« najprije je stajalo »čak pred«.
340 Iza riječi »neba« slijedio je izraz »osvetli«.
341 Mjesto »osvetli zrakom« bilo je najprije »osvetli sobom«.
342 Pjesnik je htio ovdje najprije da napiše riječ »nest(ane)«.
343 Stih je počinjao najprije izrazima »Tešku i«.
344 Mjesto »prohladne nijahu struje« bilo je najprije napisano »probaše prohladne struje«.
345 Ovdje je pjesnik bio najprije stavio »K'o mnogi vesnici«.
346 Ovdje su stajale riječi »požuri jer«.
347 »Na visok«.
348 »Prope se«.
349 Iznad »U tome istome času« bilo je najprije napisano »Kroz, Kroz mračno sumorno veče«.
350 »Ovom«.
351 Mjesto »nad veđe svoje podiže široku šaku« stajalo je prvobitno »pod veđe svoje podiže široku šaku«.
352 Prvobitno je prvi dio stiha glasio »I bujan pljusak se osu« mjesto »I zvonik zastenja čisto«.
353 Mjesto »svečano grmljahu ona« najprije je bilo »zvonjahu svečano ona«.
Poslije ovoga slijedi stih »U mraku i oluji. Nad mračnom zemljom«.

I onda od strave neke čisto se u trku dade.
Ona je bežala prosto kroz trnje i gustu čestu³⁵⁴
Dok mrtva umorna stiže u zabran, skrovitom mestu,
Gde kravar trebaše doći. No njega ne beše tamo,
Stravična tišina neka vladaše u polju samo,
K'o da³⁵⁵ je prestao život pod strujom mrtvačkog daha,
I³⁵⁶ grešna žena se strese od neiskazanog straha.
Sâma u pustom polju . . . Sumnja je paklena uze,
Od bola, od stida, straha grunuše njezine suze
Kao bujica plaha. Ona se stidela jâko,
Zašto da prezre muža i brzo posrne tako?
I radi kravara³⁵⁷ jednog? Kmetica očajno skoči
I prosto poljanom³⁵⁸ nâže pokrivši rukama oči.

Ona je bežala dugo dok najzad umorna kleče,³⁵⁹
I vide poljane puste kako ih uvija veče,
I strah joj silnije buknu. Ni od kud živoga java,
Izgleda kao da život u miru dubokom spava.
Samo oblaci tavnî ko crni gradovi neki
Pokriše ognjeni zapad. Po teškoj, potmuloj jeki,
Klonula oseti žena svo svoje očajno stanje,
A munja izredka blesne³⁶⁰ i vetar zatrese³⁶¹ granje.
I ona umorna teško sad k nebu podiže ruke
A vetar u tome času pronese potmule³⁶² zvuke
Nalik na zvuke zvona. Oluja strašna se diže,
No udar crkvenih zvona do njenih ušiju stiže
K'o težak, pravedni prekor . . .

No nije kmetica samo,
I kmet se krenuo beše na poziv klisarke tamo
Zlovoljan na samog sebe. Od nekud na um mu³⁶³ pade:
³⁶⁴Greši li kmetica zbilja? . . . Dvoumeć on putem stade
I tiho počeaš glavu. I dugo stojeći tamo,
»San je, mišljaše laža a Bog je istina samo.«
I kmet se naježi čisto. Zar sve što čovek sniva,
Mora se na javi zbiti da bude³⁶⁵ istina živa?

³⁵⁴ Mjesto »kroz trnje i gustu čestu« stajalo je najprije »kroz čestu i oštro trnje«.

³⁵⁵ Prvobitno su ovdje bili izrazi »je mrtvački«.

³⁵⁶ Iza sveze »I« nalazila se riječ »onda«.

³⁵⁷ Ovdje je zamijenjena riječ »samo« izrazom »jednog«.

³⁵⁸ Mjesto »poljanom nâže« najprije je stajalo »bežati nâže«.

³⁵⁹ Ovdje je izmijenjen izraz »stade« u »kleče«.

³⁶⁰ Mjesto izraza »blesne« najprije je bilo napisano »sine«, pa »blista«.

³⁶¹ Mjesto »zatrese« bilo je najprije napisano »nijaše«.

³⁶² Prvobitno je bio ovdje izraz »nekakve« mjesto »potmule«.

³⁶³ Najprije je stajalo »na umu«.

³⁶⁴ Stih je počinjao izrazima »Poče mu«.

³⁶⁵ Ovdje je pjesnik bio najprije napisao »da bude«, pa je te izraze precrtao i iznad njih stavio »da bude«.

Ne, to ne mora biti. I krívo dođe mu tada,
Kome se i zašto sveti? i gde se krenuo sada?
On jêtko odmahnu rukom i nazad okrete selu,
Čudeć' se samome sebi i svome ružnome³⁶⁶ delu.

On je grabio naglo i zguren³⁶⁷ mislio tako
Nabivši na glavu gunjče, jer pljusak osu se jako
A valja poduže íci. No munja kad plaha senu
On stade ko direk pravo jer svoju³⁶⁸ sopstvenu ženu³⁶⁹
Upazi kraj selskog drumu. ³⁷⁰Uplašen nad njome kleče,
»Íci ću u cveće danas«, seti se kako mu reče,
I zadrma je rukom. Kmetica, zahvalna Bogu,³⁷¹
Trže se i obvi ruke oko njegovih nogu —

I oči podiže k nebu. A dotle oluja stade,
I jedan svetao zračak kroz tamne slojeve pade
I polje obasja sobom. ³⁷²A ozgo, s visina tavní
Ravní udari zvona u mirne tonjahu ravní.

8/VIII. 1893. g. Priština.³⁷³

Kad kravar iz sna se trže seti se sastanka svoga,³⁷⁴
I dođe kmetova kući [!]
On zbunjen zastade samo. No kako izbeći oči
Kad zasta kmeticu s kmetom; tu klisar, klisarka, ćata,
I bedni, bunovni kravar zastade kraj samih vrata
I zamisli se mnogo.

*

Rukopis je pisan rukom Vojislava Ilića, što mu uveliko diže cijenu. Sastoji se od tri lista i devet dugačkih stubaca. Ispravke koje je pjesnik vršio unošene su interlinearno i marginalno. Precrtavanje prvobitnih stihova i izraza obavljano je više puta tako temeljito, da su se pojedini izrazi samo uz veliki napor mogli pročitati. Neke su se riječi dale odgonetnuti zahvaljujući samo metričkim elementima pjesnikova pseudoheksametra. Izgleda da se umjetnik trudio da izbriše

³⁶⁶ Prvobitno je stajalo »gnusnome delu« mjesto »ružnome delu«.

³⁶⁷ Ispred »i zguren« nalazio se izraz »poguren«.

³⁶⁸ Mjesto »jer svoju« bilo je prvobitno »i vide«.

³⁶⁹ Ovdje se nalazila crtica pa je precrtana.

³⁷⁰ Ispred riječi »Uplašen« bila je napisana lična zamjenica »On«.

³⁷¹ Mjesto »Kmetica, zahvalna Bogu« stajalo je najprije »Kmetica, hvala je Bogu«.

³⁷² Ispred »A ozgo« nalazila se riječ »Nad«.

³⁷³ Poslije »8/1893 g. Priština« nalazili su se navedeni stihovi, koji nijesu objavljeni.

³⁷⁴ Ovaj stih je prepravlján u:

Kad kravar iz sna se trže on žurno na noge skoči
i vide kmeticu s kmetom.

sve tragove svoga napornoga stvaralačkog postupka: prosto kao da je nastojao da sakrije od nas, kako je svoje djelo stvarao i kao da se ni on sam nije htio više sjećati svojih prvobitnih stihova i izraza.

Ovaj nam rukopis omogućuje da zagledamo malo bolje u »kovnicu stihova« našega velikoga umjetnika. Bićemo sada u stanju da sagledamo izbliza tehniku tvorca *Amora na selu*. Saznaćemo podrobnije kako se slažu »kao u mermer rezani« stihovi i unekoliko ćemo osjetiti proces stvaranja kod Vojislava Ilića.

Po rukopisu se vidi da se pjesnik mnogo mučio oko *Amora na selu*. Veliki broj stihova je po nekoliko puta ispravljao i zamjenjivao, druge je pak iznova stvarao, djelimično mijenjao, ponovo brisao, a na marginama nove dodavao. Svaki je nezgodni stilistički obrt izbjegavao, težio za što većom tačnošću, tražio izraze koji mnogo dublje prožimaju naša osjećanja, kitio mnoštvom prikladnih riječi svaku sliku, nastojao da dâ stihu što veću gipkost, želio da izmami iz stiha što više mekih zvukova i stalno težio za njegovim usavršavanjem.

Ilićeva pjesma *Amor na selu* nastala je 8. VIII. 1893 u Prištini. Kasnije je objavljena. Razdioba njena u pet dijelova potječe od samoga pjesnika.

Ako uporedimo ovaj njen rukopis sa njenim konačnim tekstom, vidjećemo da je njen tvorac ubacio mnoge stihove u štampani tekst. Dodao je u prvom dijelu pjesme stihove:

Klisar je još jutros zorom otiš'o do bliskog grada,
A namiguša žena sama je ostala sada,
I sad provodi šalu.
... No sreća potraja malo, ne zato što beše sreća,
Već bednom kravaru selskom što, najzad, buklija treća
Oduze sva čula redom. Žega ga sustiže po tom,
Da posle jednog sata pod kućnim ležaše plotom
Bez svesti i saznanja.

U sami početak drugog dijela pjesme unio je slijedeće stihove:

Podne je minulo kasno,
I već na tavnom nebu sunce se gasilo jasno,
Žarki se ispuni vazduh prohladnom večeri sveže,
Na gusto, dudovo granje umorna živina leže.
I žedna, otvrdla zemlja pila je večernju rosu,
A nebo svoj tavni veo bezbrojnim zvezdama osu.
Lukavi, nestašni Amor, upravo u gluvom dobu,
Pažljivo ustade gore i onda ostavi sobu,
Pa uđe u kmetov vajat. Neviđen, on pogled baci,
Kuda kroz usku badžu padahu meseca zraci,
I spazi kmeticu s kmetom. Pod toplim guberom, oni
Spavaju i hrču tako da cela odaja zvoni.
Kmetica trgne se kadšto i onda okrene nice,

Promrmlja nejasne reči i smeh joj ozari lice,
Kmet, opet, podig'o guber, od žege valjada mnoge,
Pa slatko, spokojno sanja, a zefir hladi mu noge...

Amor se nad njim naže. Metnuvši kraj usta šaku
On kmeta hladaše krilom i reč mu prozbori taku:
»Dostojna prezrenja svakog, kmetica kravara ljubi,
Otvori četvore oči, o kmete, i ovo tubi«.

I za tim k'o zvuk, k'o miris iščeze u noćnoj tami,
Kmet, opet, s kmeticom svojom ostaše u sobi sami,
No kmet se probudi ipak. Reči ga kosnuše ove,
Pobožan budući zdravo, rado je tolkov'o snove,
No smis'o je ovde jasan. On smućen lagano sede,
Počeša kukove lenjo, poražen od ove bede,
I zamisli se mnogo. On joj je verov'o slepo,
I posle dvadeset leta ona ga obmanu lepo!
Hiljadu različnih misli sa sumnjom ljubavnom stiže,
Da brižno odmahnu rukom i onda gore se diže.
I vajat otvori tiho. Noć se sklonila zori,
S istoka jutarnja zvezda k'o iskra ognjena gori.
I peto zapeva jasno.

Zora se zasiija čisto,
Kad kravar podiže glavu, ko Lazar na poziv Hrista,
I rosa, što hladni vetrić s krila je zorinih trese,
Tako ga svežinom prožma, da kravar lako se strese.
On usta, priđe đermu i kovu zakači lenjo,
I đeram sa jasnim škripom k nebu se visoko penj'o,
Dižući lagano kovu... Raskrečen, u tom času,
Sad kravar podhvati kovu, diže je i onda sasu
Na svoju bunovnu glavu. I u tom, sa sviju strana,
Jeknuše veseli zvuci u susret granulog dana...

Umetnuo je i stihove:

I ceo događaj ovaj svrši se najposle, time:
Klisarka sastanak poljski zakaza doveče s njime...
... a čuće sramotu celu,
Jer ono podmuklo dete javiće celome selu,
I onda eto ti bruke...
Ta takvi dovode oluj", pijući kravar je vik'o,
Ja lepo govorim kmetu, al' kad me ne sluša niko...
Jedva se pomače s mesta, kad slatku ugleda javu,
I muža nad sobom spazi. I onda, zahvalna Bogu...

Iz rukopisa pjesnik izostavlja mnoge stihove. Ispušteni su
blijedi i razvodnjeni stihovi:

Na večer pred Đurđev-danom o kome zboriše s njime
Kad sve u bilje ide... On glavom zanija samo

Kao da htede reći: »Mi znamo, ono što znamo,
Pa zato ćutati valja«. I gordo stupajuć nogom,
On pođe crkvenom polju sa krivim volujskim rogom.

Nema u štampanom tekstu ni stihova:

Dva burna minuše dana, dva dana ljubavnih muka
I slatkih požuda njenih. No kravareva ruka
Ne tače rakijsko staklo, nit' usne okvasi njome,
Tako ga prosvetli ljubav u čudnom nastupu svome!
Šta više dotera ruho gde ga je vremenom cep'o,
Ošiša ćupavu glavu i zgladi solufe lepo,
I prosto postade kicoš.

Kad Amor sa kmetom ode,
Kmetica na bunar dođe da sveže izvadi vode
I mahnu kravaru glavom. Ona mu pomenu time...

Nedostaju u konačnom tekstu i stihovi koji su u rukopisu precrtani:

Kleknuvši na jednu nogu, prileglo na male šake,
Izvilo unapred glavu i vreba tićice lake.
Pred njime prostrana mreža pažljivo prostrta leži,
I na njoj rumeno grožđe o dugoj, lisnatoj, niskoj, dugaćkoj vreži...
Zvezdana, reče joj glasno, danas ću u vrbe ići
Jer sutra Đurđev-dan sviće. Svirajku od trske sebi,
A mnogo lepoga cveća doneću pred veće tebi.
Pa ćemo svirati vazdan. To reče od želje same,
Podboćen turivši gunjće kicoški na jedno rame
I cupkajuć nogom. Jer on se radov'o mnogo
Kad god bi pastirki maloj poklone činiti mog'o.
A mala pastirka, opet, k'o da se priseti sada:
»I ja ću sa tobom«, veli, i poče da igra tada...
A što je za ovim bilo ne umem tačno vam reći;
S toga ću, s dozvolom vašom na dalje pričanje preći.
Ćata, uhvaćen grozno, još kroz mrak u polje ode,
Beg'o je od samog sebe, iš'o je gde noge hoće i oči kuda ga vode,
Beg'o je od samog sebe. U duši griz'o se time,
Odkuda kmet da dozna, a još se tukao s njime!
Pa klisar kad samo dozna...
Kad kravar iz sna se trže seti se sastanka svoga...
On zbunjen zastade samo. No kako izbeći oči
Kad zasta kmeticu s kmetom; tu klisar, klisarka, ćata,
I bedni, bunovni kravar zastade kraj samih vrata
I zamisli se mnogo.

Ono što jednom pjesnik precrta mrtvo je za nj. Na nj se nikad više ne povraća.

Naš pjesnik ima običaj da premješta stihove s jednog mjesta na drugo. Četvrti dio *Amora na selu* počinje u rukopisu stihovima:

Dva burna minuše dana, dva dana ljubavnih muka
I slatkih požuda njenih. No kravareva ruka
Ne tače rakijsko staklo, nit' usne okvasi njome,
Tako ga prosvetli ljubav u čudnom nastupu svome!
Šta više dotera ruho gde ga je vremenom cep'o,
Ošiša čupavu glavu i zgladi solufe lepo
I prosto postade kicoš.

Početak četvrtog dijela štampanog teksta glasi:

U rani osvitak zore Zvezdana na noge usta,
I svinje pogoni tada u polja vlažna i pusta,
A uz put i Kiću sreće. Spojiše čopora oba,
I onda idahu tako, čuteći do neko doba.
Dok, najzad, stigoše reci.

Ovi se stihovi nalaze i u rukopisu. Oni su pak dosta udaljeni od samoga početka četvrtog dijela pjesme.

Pjesnik poklanja veliku pažnju pridjevu.

U rukopisu je bio najprije napisan atribut »svetli«, zatim »jasni«. Iznad izraza »jasni« stajala je najprije riječ »majski«. Povrh pridjeva »majski« napisana je riječ »svetli«. U štampanom tekstu stoji »sjajni« (»I dan ogreja sjajni«). Mjesto atributa »bleda« bila je naprije napisana riječ »tanka«, a iznad toga pridjeva ponovo epitet »bleda«. U konačnom tekstu stoji »bleda« (»Još bleđa vladaše tama«). U rukopisu je poslije riječi »zakloniv« stajalo »rumeno lice«, pa je povrh toga bilo napisano »obrazo malo«; riječ »malo« precrtana je, pa je povrh toga stavljeno »obrazo malo«; riječ »malo« precrtana je pa je napisano »žarke«. U štampanome je tekstu »maľo« (»Krajičkom kecelje svoje zakloniv obrazo malo«).**

J. Milović: MANUSCRIT DU POÈME »AMOR NA SELU« DE VOJISLAV ILIĆ

R é s u m é

L'auteur publie ici ce poème d'après le manuscrit qui en est sans doute la première rédaction, et qui diffère considérablement du texte imprimé. En même temps, il fait également connaître tous les vers et les expressions que le poète a raturés.

Le manuscrit est écrit de la main de Vojislav Ilić, ce qui lui donne un plus grand prix. Les corrections que le poète y a apportées sont notées dans les

** Pjesma Vojislava Ilića *Amor na selu* pisana je ćirilicom.

interlignes et dans les marges. Les ratures apportées aux vers et aux expressions de première inspiration, il les a quelquefois exécutées avec tellement de soin que certaines expressions ne se laissent lire qu'au prix de grandes difficultés. Il semble que l'artiste s'est efforcé d'effacer toute trace de sa laborieuse création. Exactement comme s'il avait voulu nous cacher la façon dont il a élaboré son oeuvre, et comme si lui-même cherchait à ne pas se souvenir de ses vers et expressions de première inspiration.

Ce manuscrit nous permet de mieux pénétrer la forge des vers de notre grand artiste. Maintenant, nous sommes à même d'examiner de près la technique du créateur du poème *Amor na selu*. Nous apprendrons avec plus de détails comment se composent, comme taillés dans le marbre, ces vers, et, dans certains de ces vers, nous sentirons le procédé de création de Vojislav Ilić.

Le manuscrit montre que le poète a beaucoup travaillé à son poème *Amor na selu*. Il a corrigé plusieurs fois un grand nombre de vers et les a transformés, il en a refait d'autres, il en a partiellement reconstruit, les a de nouveau effacés et en a ajouté de nouveaux dans les marges. Il a évité chaque tour de style déplacé, visé à la plus grande exactitude possible, recherché les expressions qui pénètrent le plus profondément notre sentiment, embelli d'un grand nombre de mots appropriés chaque image. Il s'est aussi efforcé de donner au vers la plus grande souplesse possible, a désiré exprimer de ses vers le plus de sons doux, et a constamment essayé de les faire tendre vers la perfection.